

Яўген Малиноўскі

ПРУСІЯ: ПСИХОЛІА ПРЫСУТНАСЦІ

ББК 86

Мал 18

Маліноўскі Яўген

Парусія: псіхалогія прысутнасці. — Баранавічы : Грамадскае аб'яднанне
“Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны”, 2007. — 260 с., іл.

ББК 86

© Грамадскае аб'яднанне
“Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны” 2007
© Аўтар перакладу: Уладзімір Гундар

ПСИХИЯТРИЧНА КУЛТУРА ПРИСУТНОСТ

"Твар: не з гледај чак се
адорационоу Божих"

[Рым 8, 19]

I

1.3. Міфалагічныя тэндэнцыі ў свядомасці беларуса

Міфалогія з'яўляецца галіной ведаў, надзвычай актуальных для псіхалогіі. Немагчыма асабе мэтанакіравана, рацыянальна трапіць у гісторыю свайго народа. Дзеля гэтага трэба мець, прынамсі, глыбокае жаданне карыстнасці Богу, стварыўшаму гэты народ. Дасягаючы сваёй свядомасці сферы боссвядомага, асаба мусіць мець псіхалагічную рэфлексію адлюстраваннем якой у вызначаным сэнсе з'яўляюцца міфы і паданні. Паводле Л.Н. Гумілёва, “этногенез не што б іншае, глыбіннае, и его природа коренится не в сознании, а в поведении, это область объективной реальности, связи с ландшафтом, со всей природно-исторической средой, которая называется этносферой” [12, с.66].

Аналіз навуковай літаратуры дазваляе ўбачыць і падкрэсліць некаторыя псіхалагічныя асабасці ўяўляючыя рэлігійна-містычных і паэтыка-міфалагічных тэндэнцый рэлігійна-этнічнага светапогляду, які ўплывае на характар і паводзіны беларуса. Даследаванне Т. Шапаяк так паказала:

Па-першае, міфалогія запэвавала стасункі Божай прыроды і чалавечай душы.

Па-другое, міфы ў канкрэтна-вобразнай форме вытлумачвалі грамадскія з'явы як прадмет сацыяльнай псіхалогіі.

Па-трэцяе, міф як сімвалічная з'ява своеасабліва адлюстроўвае злучыны ведаў аб прыродзе, мастацкія вобразы, маральныя нормы ды рэлігійныя ўяўленні нашых продкаў. Міф – гэта сімвалічны зародак філасофіі, рэлігіі, мастацтва, маралі.

Па-чацвёртае, міф імкнуўся растлумачыць невядомае, незразумелае праз трансдуктыўную ступень абагульнення.

Па гэтым трыніцыпе і пабудаваны слоўныя і вобразныя метафары. Гэтае будаўніцтва ўтварае лагічны ланцуг: вобраз – метафара – міф. Міфатворчасць склалася старажытнай, сваеасаблівай сімвалічнай мовай, у тэрмінах якой чалавек мадэляваў, абагульняў з'явы. У гэтым кірунку магчыма разгляданне міфалагічна-псіхалагічнай аналогіі светаўяўлення.

Міф як выснова фантазіі ёсць татальна дамінуючы тып мыслення ў архаічных культурах. “Па вялікаму рахунку, –

лічыць В.А.Шкуратаў, – існуюць толькі два тыпы мыслення: навуковы і міфалагічны” [69, с.205]. Магчыма, есць яшчэ трэці – жыццёва-практычны, які ўключае ў сябе так званы “здаровы сэнс”, але ён таксама немінуха скочваецца да міфатворчасці побытавага кшталту.

Як быццам, у XX стагодзі павінен быў панаваць навуковы тып мыслення. На самай справе, міфатворчасць прад’ягвае свой уплыў на палітычныя, эканамічныя, сацыяльныя з’явы сучаснай цывілізацыі. Больш прыкметнай гэтая тэндэнцыя робіцца ў дачыненні да ментальнасці ўсходніх славян, якя, па думцы В.А. Салеева “зусім інакшая, чым заходнеўрапейская (рацыянальная па сваёй выснове)”, але збудаваў “нават большым уключэнні эмацыянальнага вопыту” [46, с.18]. Такім чынам, улік ірацыянальнага ўплыву на фарміраванне менталітэту прадугледжвае ўключэнне і ўзмацненне міфалагічных матываў індывідуальнага быцця беларуса.

Сённяшняе пакаленне суайчыннікаў яшчэ паспела ўспрыняць міфы пра “светлую камуністычную будучыню”, “вождя всех трудящихся”, “отца народов”, “гаранта конституции”, “белорусов как самой мудрой нации», “истинной православной веры” і г.д.. Сугестуюць сродкі масавай інфармацыі і “навуковыя” міфы, на кшталт бялагітных ды гістарычных, якія ўбіваюцца ў галаву з маленства і ўплываюць на паводзіны і дзейнасць сацыяльнага індывіду, нягледзячы на бяздоказную спекуляцыю вылучаемых гіпотэз, сярод якіх першае месца антынавуковасці належаць зразумела, атэістычнаму дактрынерству. Але мы вымушаны таксама назіраць і за ўзнікненнем на Беларусі новых этнарэлігійных міфаў, якія індукуюць паганскія матывы для інавання вызначанага племені, абмежаванага кансультывацыйным менталітэтам. Прыкладам такой індукцыі з’яўляецца новы міф о “славянском единстве” в “свете православия”.

Параўнанне псіхалагічных асаблівасцей міфатворчасці з псіхалогіяй інвайраменталітэту свабоднай асобы стымулюе псіхалогію да ўзбраення тэалагічнай тэрміналогіяй, на кшталт *metanoia* ці *soteriologia**, каб набыць спачатку лагічную, а ўжо потым палітычную кампетэнцыю. Такая актуальнасць даследавання спрыяе выкрыццю залежнасці псіхічных працэсаў, стагнаў і ўласцівасцяў ад схільнасці індывіда да міфаўспрымання

як псіхалагічнай устаноўкі. Мэтазгоднасць тэалагічнага ўдзелу ў выяўленні стваральнай парадэгмы жыцця і творчасці, забяспечвае псіхалагічную незалежнасць асобы ад міфаў і ідэалагем сучаснага грамадства. Гіпотэзай даследавання служыць меркаванне аб схільнасці да міфаўспрымання як наступстваў сінкрэтызма мыслення і адчування індывіда. Прычым, гэта этнакапстытуцыйная ўстаноўка дэталое сінкрэтызм вобраза: метафара – міф. У той жа час інвайраменталітэт уключае ў сябе крыжовую схему дыялогу: асоба – сусвет – слова – metaforia (пашырэне розуму). Гэтая схема сама па сабе ўтварае персаніфікацыю Логаса праз крыжовы подзвіг.

Сатэрыялагічная гатоўнасць асобы верыфікацыю новую парадэгму быцця, праз дыферэнцыяцыю і сімвалізаванне Логаса ў жыццёвай падзеі. Паводле К. Юнга, асоба ёсць псіхалагічная норма дасканаласці “як выніку найвышэйшай дэманстрацыі, абсалютнага спрыяння індывідуальнага асобы, максімальна паспяховай адаптацыі да агульназначнага і пры вялікай свабодзе выбару” [74, 379]. Міфічная ж асоба, паводле яго вызначэння – “мана-асоба”, г.зн. істота, якая праўдліва акультныя, чарадзейскія ўласцівасці (mana)” [74, с. 227]. Цікавае параўнанне гэтага лацінскага тэрміна з беларускім словам “мана” ёсць невяпадковым псіхалінгвістычным феноменам, адлюстроўваючым міфалагічную тэндэнцыюнасць чалавечай прыроды. Міфічная асоба толькі таму змагла завалодаць свядомасцю беларуса, што гэтая свядомасць дэманаваная метафарай. Метафара – перагіб уяўлення, а “ўсялякі перагіб, – паводле Юнга, – ёсць перагібам бессвядомага” [74, с. 229].

Даследаванне Г. І. Шамякінай фіксуе міфатворчую тэндэнцыю беларусаў, дэманаваную ў вобразах, маючых этыялагічную сувязь з дрэвам як сакральным элементам быцця і этыкі [68, с. 17]. Тэндэнцыю набывання саматоеснасці беларусаў праз самапрэчненнасць магчыма заўважыць у міфе аб Перуне, які вымушае быў пуляць свае стрэлы ў дэманаў, якія згуртаваліся вакол Дуба – дрэва перуновага генезісу. Гэта мусіць выявіць дэманічнасць вызначанага міфам моманту неабходнасці пуляння стрэл у сябе самога, каб пазбавіцца сардэчных заган. Магчыма, пададзеная характарыстыка адлюстроўвае беларускую стрываласць у гвалтоўных умовах жыцця ды прыстасаванасць да смяротнай прыніжанасці і апускання.

Момант этыялагічнага пераймання Дрэва назіраем у паданні аб цудоўным наведванні Жыровіц Царыцай Нябеснай. Галоўная святыня беларусаў св. Жыровіцкі манастыр старанна захоўвае ў сваёй гісторыі дзею цудоўнага з'яўлення нерукатворнай іконы Дзевы Марыі ў галлі квітнеючай грушы. Паўную тэндэнцыю такога пераймання знаходзім у тыповай беларускай сентэнцыі: “як дрэвы ў лесе, так і людзі неадволькавы лёс маюць”.

Этыялагічны характар паданняў і міфаў беларусаў мае канатыўнае* дачыненне да агульна вызначанай духоўнай прагі вяртання ў Эдэмскі сад, дзе чалавек спажываў кенавіта Дрэва жыцця, але быў спакушаны дрэвам пазнання добра і зла [Быц 2, 17]. Знамянальная ў гэтай сувязі і Дарціна душа, што стала месцам паражэння Галіяфа Давідам [1 Пар 17].

У дыскурсыўным* перакрываванні мовы і лагасу як меры развіцця і паходжання, *verbum*²¹, яго лацінск эквівалент, спантанна адбываецца метафарай “вярба” як сімвала беларускасці. Вярба – дрэва як быццам папярэджанае, нязначнае, другаснае ў параўнанні з пальмай, дубам ці бярозай. Але ў гэтай сціпласці пазнаецца антагенез* “дрэва, пасаджанага пры патоках водаў” [Пс 1, 3], філагенезічны* працяг якога трывае ў радаводзе: “вылью дух Мой на племя тваё і дабраслаўленне Маё на нашчадках тваіх. І будуць расці сярод травы, як вербы пры патоках водаў” [Пс 41, 4]. Тое ж самае дрэва зрабілася ў габрэяў сімвалам вапленскага кенозісу ў плачы аб Сыёне: “на вербах пасярод яго павесілі мы свае арфы” [Пс 136, 2].

Пераход ад вербнай сімволікі да вербальнага* наратыву* суправаджаецца ужываннем лацінскага этымону *verber*, які азначае біццё, пук, лазу. *Verbena* як свяшчэнныя галінкі лаўру, алівы, мірты, вінаграду, пальмы ў рэлігійных рытуалах антычнага Рыма, засталіся пераемнымі ў традыцыі абрадавага шанавання вярбы як падсвядома-сакральнай сімволікі беларускага менталітэту: “плакучая” самотнасць, упакораная грустнасць трывалая жыццяздольнасць. Гэтыя характарыстыкі выкарыстаныя ў беларускіх выслоўях і прымаўках: “Будзь здарова як вада ды жывуча як вярба”.

Такое спалучэнне дае магчымасць выхаваць у самасвядомасці беларуса ўяўленне аб рысах свайго характару, пераймальна існуючых на працягу шматлікіх стагодзяў, але маю-

чых варункі перамянення да больш дасканалых форм і спосабаў рэалізацыі асобы, генетычна апраўданай Эвангеллем, але маючай таксама сваеасаблівае нацыянальнае імпрэсы. Ведаць нацыянальную міфалогію – не азначае ўпадаць у фетышызацыю падання. Некаторыя з беларускіх гісторыкаў і літаратуразнаўцаў штокольвечы надаюць празмернае значэнне метафары на шкоду метаной. Ведаць нацыянальную міфалогію – азначае ўдзяліць псіхалагічнае даследаванне асобе і скарыбніца якой захоўвае існую любоў да Логасу, адкрыццё духоўнае багацце якога набываюць сабе ўсе зямныя народы, прэгночыя міру і ўладкавання.

